

Finta Klára Enikő

A KATATON MENNYORSZÁGRÓL

PILINSZKY HÁROM MESÉJE

„Pedig egy madár lakozott,
pedig egy madár élt szívében.”
(Pilinszky János: *Ég és föld gyermeke*)

Pilinszky ég és föld gyermeke. Meséiben és madarai némaságában, a hirtelen elvágott hangokban háború van, ketrec, mennyország, tél, sötét. A zártság tapasztalata és a kiszolgáltatottság nyugtalan, tagolatlan sötétje. De a fenyegetettségben, az áthatolhatatlan éjszaka-tapasztalatban a nyelv teremtő erejű. És Pilinszky megteremti azt a nyelvet, ami élővé, anyagivá teszi a bizonytalanság érzését. A nyelv metaforahálózata szétterjed, átfon, kitárul „a tárva-nyitva menny alatt” (*Ég és föld gyermeke*).

A mennyországhoz mozdulatlanság kell. Félelem és mozdulatlan bizalom. Mozdulatlan elkötelezettség, *engagement immobile*. Kell a magány és a hitehagyottság. Az emberi lét katatóniája, a kiszolgáltatottságban megtapasztalt viaszhajlékonyság. Így tud csak megmozdulni az Isten-kéz, így tudja felboncolni, áthatni az embert, élet felett álló pózba merevíteni viaszlelkét. Pilinszky ismeri ezt a formáló Istent, és ismeri a megformált, megteremthető nyelvet. Mert a Pilinszky-hang szenvedésében emberi, hitében bűnös és szentségében profán. Tagadó istenkeresésében pedig maga a kegyelem.

Meséiben új világrend születik, az isteni teremtés átalakul. *A nap születésében az árnyak részei a teremtésnek, megtúrt lényei, szükséges részei a létrejött fénynek.* Az isteni teremtés után lehetőség van az újrateheremtésre, ami a csillagok egyedi fényének kioltását és a belőlük való nagy fényesség megszületését jelenti egyszerre: „egymásba olvadt mind az ezer csillag, / gyönyörű és egyetlen fényességben.” Kihunyás és újragyulladás. Fényteremtés,

a már létező fényből. A születendő világ nem a semmiből teremődik: az élőlények és minden opposzió eleve adott. A fény születésében viszont más értelmük teljesül. A teljes sötétben nem voltak különválaszthatók az árnyak. A teljes fényhiányban más alakja volt minden élőnek. A fényszületés az újbóli teremtést a viszonyok újraszövésében értelmezi. Ünnepe ez a teremtés, az emberpár királypárrá avatott. Nincs kiűzetés az édenkertből: az éjszaka törvényei, a bűn létezése eleve része ennek az újrateheremtésnek. Az árnyak és a sötét félelmet hordoznak, de a nap mindenkori megújulása, a reggelek eljövetele biztos és biztató tudás. A sötétség–világosság párhuzama az álom és valóság ellentéte is: „az éjszaka csak álom, / amit a fénylő valóság követ.” Ez a kettősség pedig kettős létezést jelent. Létezni az álmokban és létezni a valóságban. Ami a csillagok összeolvadásával egyesült, az külön is vált a sötétől. Az egyesülés és különválás egyidejűsége az új teremtés lényegi része. Bizonyítéka a valóság többretegűségének, felbonthatóságának, az igazság osztottságának. Az ember új feladata felismerni ezt a széttörést. Tanúvá válni és félve bizakodni. Elfogadni, hogy a világej egyesül a világnappal, és mégis különválasztható. Az új emberpár feladata a töredékeség, az osztottság ellenére megtalálni a bennük fészkelő Istent.

A kettős lét a *Kalandozás a tükörben* című verses mesében szintén megjelenik. A tükörben a mimetikus mozgás valójában az élet halálként való tükröződése. Tükörország lakói a mennyországi katonáiában mozdulnak. Viaszkezüik az élők tükör előtti mozgását mímeli. Mozgásuk az élet halál felőli visszfénye: „életünk, mint a visszfény, / látszatra élet, valójában halál.” A kettős lét a belül és a kívül egyidejű jelenvalóságát jelenti. Egyszerre érezni belül a szívmozgást és kívül a lüktetését. Egyszerre lenni a tükör előtt és mögött. Önmagunkon belül és kívül: „Kikelt ágyából, s átosont az / üres szobába, a tükörhöz. / Szíve a tenyerében lüktetett.” Pilinszkynél ilyen a nyelven belül és nyelven kívül való létezés. A tükör nem visszaveri, hanem imitálja az élő mozgást. A tükörüveg rétegei a metafizikai, a mögöttes rétegei. A nyelv utánozza, de saját, önteremtő rendszerben láttatja a világot. A nyelv az egyedüli anyagi entitás, ami a létüresség és a létbizonytalanság ellen a valóság bizonyossága lehet. És ahogy megtalálnánk a tükör és nyelv mögött a titkos, féltett életheleget, az üvegfal vékonysága hirtelen végérvényes válaszfal lesz, Tükörország időtlensége pedig áthatolhatatlan: „a két hazát ezentúl / áthághatatlan határ vágta ketté, / a tükör és a valóság határa.” A tükör előtt a magány van, az ismert hiány, ami Pilinszkynél az elhallgatás tömör-feszkes csendje. A kettős lét feszültsége ez, ami végül a valóságban való bezártságban oldódik fel, súlyos és fájó elszakadásban. Töb-

bé nem lehet elvesztődni „Tükörország elvarázsolt, / visszfényél is súlytalanabb / félálom birodalmában.”

Az *Ég és föld gyermekében* szintén a kettős lét oppozíciója, kiegészítő elmentéte tűnik fel. Az ég és föld egy harmadik világban, a *közöttben* egyesül, miközben a köztük húzódó határ megmarad. Pilinszky, ahogy a mesei madárlelkű ember-gyermek, két világ közötti eligazítónak lesz. Kettős léte azonos a művész, a költő létének szétbontottságával. Ahogy a kisfiú a sípon játszik, úgy Pilinszky a szavak húros hálózatán: „Olyan különös volt e sípszó: / ég és föld között lebegett.” A sípszó a ciklikusan ismétlődő létjelek és az egyensúly megteremtője. A nyelv, ami ezt az állapotot leírja, tömör, valóságos. A metszően pontos leírások e világi valóságot mutatnak. Olyanok, mint az elvágyódó, transzcendenstől elszakított „földre hullott madarak”. A sípszó dallama ennek fájdalmát követi. A vállalt lebegést, az időtlenség helyzetét, az Isten-várás állapotát.

Pilinszky meséi megsejtenek valamit a másvilágból, feltárják ennek különböző jelenségeit: az újrateremtést, az élettükkröző viaszletet vagy a világközöttiséget. Megsejtenek valamit az Istenből, a szárnycsapásaiból, a kételkedésből. A szenvedés vállalása és a hitetlenkedés a későbbi hit erős feltétele. A bizonyossághoz való eljutás a megtagadásból, a megsejtések kérdéseiből alakul. A viaszletből, a kataton mennyország reményéből. Abból a fájó gondviselésből, amiben minden mozdulat Istentől való akarat. Amiben papírvékony a válaszfal lét és nemlét között, mégis nehéz az átjárás. Hitetlenség kell a hithez. Megtagadás a bizalomhoz. Pilinszky mintha tudná és vállalná ezt.

Pilinszky ismerhette az Istent. Tudhatta, hogy ez az Isten néha pusztít, és szenvedésre teremt. És tudhatta, hogy szavakkal nem lehet elviselni a szenvedést, de hiányukban, a hallgatásban meg lehet találni a világéjből a kiutat. Pilinszky ismerhette az Isten szárnycsapásait, legalábbis teremtett neki olyan szárnycsapásokat, amelyek láthatók és hallhatók a csonka, csökött emberi érzékekkel is. Pilinszkynek kellett az a hideg ég, amit ráboríthat a szenvedőkre. Neki olyan Isten kellett, aki néha mindnyájunknak kell: aki megtagad, és nem bocsát. Kell ez az elbocsáthatatlanság a kegyelemhez.

Mert kegyelem végül megtalálni azokat a szavakat, amelyek egymáshoz feszülve bevilágítják az éjszakát, és mennyet emelnek. Olyan boltozatot, ami alatt a szenvedés a kegyelem maga. És átzúg ezen a törött kegyelmen a kényszerűségben vigasztaló emberi istenhang. Az egyetemes szenvedéstörténet elmondója, Pilinszky hangja, akinek alakja komor-homályos, de örök lángú fény. Egyesülnek benne a csillagok: a folyosón nem, de az égbolton égve hagyta fölöttünk a villanyt.